

ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК ЕКОНОМІЧНИХ НОРМ І НОРМАТИВІВ

ЯКІСТЬ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЧИННИХ ЕКОНОМІЧНИХ НОРМАТИВНИХ СИСТЕМ У ГАЛУЗЯХ АПК УКРАЇНИ У 2012 р.

*М. Ф. БОЙКО,
кандидат технічних наук
В. В. ШАПІРКО,
кандидат сільськогосподарських наук
З. І. МАРЧЕНКО
Український науково-дослідний інститут
продуктивності агропромислового комплексу*

*Викладено результати досліджень
з якості та ефективності чинних галузе-
вих нормативних систем на підприємст-
вах АПК.*

Постановка проблеми. Нормування трудових і матеріальних ресурсів в агропромисловому виробництві є складовою його управління і полягає у визначенні необхідних витрат праці та матеріалів на виконання робіт (виробництва продукції) окремими працівниками та колективами [1]. Науково обґрунтовані норми витрат трудових і матеріальних ресурсів становлять основу планування роботи підприємства та його підрозділів, організації оплати праці, обліку витрат на виробництво продукції, встановлення рівня підвищення продуктивності праці та рентабельності виробництва, визначення потреби в трудових ресурсах, управління соціально-трудовими відносинами [2, 3].

Світовий досвід свідчить, що ефективна робота підприємств в умовах ринкових відносин можлива лише за умови високого рівня нормування живої та уречевленої праці [4]. Тому провідні країни світу, такі як США, Великобританія, Швеція, Японія та інші розширюють сферу застосування норм праці аж до мікропроцесів.

Нині в Україні відповідно до методичних вимог на державному рівні створено економічну нормативну базу управління агропромисловим виробництвом, яка постійно оновлюється та розширюється [3 – 5]. Однак механізми державного й колективно-договірного регулювання щодо застосування науково обґрунтованих галузевих та міжгалузевих норм повною мірою не спрацьовують [6]. Щорічний моніторинг стану чинних нормативних систем у галузях АПК свідчить про нехтування рекомендаціями Галузевої угоди, укладеної між Мінагрополітики України, галузевими об'єднаннями підприємств і Профспілкою працівників АПК на 2011 – 2013 рр., про використання галузевих і міжгалузевих норм і нормативів витрат праці та матеріалів переважною більшістю власників та керівників малих і частини середніх за обсягами виробництва підприємств [6]. Застосування місцевих, найчастіше занижених, норм трудових і матеріальних ресурсів призводить до їх непродуктивних витрат, а також непрозорості господарських розрахунків. Цей факт викликав необхідність детального дослідження якості та ефективності науково обґрунтованих норм (НОН), чинних на підприємствах АПК.

Аналіз досліджень і публікацій. Основи нормування трудових і матеріальних ресурсів для управління сучасним агропромисловим виробництвом України закладено основами продуктивності АПК Мінагрополітики України (інститут і 25 НДЦ в регіонах України) продуктивності АПК [9]. На підставі єдиного методологічного забезпечення в розробленні галузевих і міжгалузевих норм, системного підходу до їх формування, що здійснювався відповідно до вимог Рекомендацій про порядок і затвердження міжгалузевих і галузевих норм праці (Мінпраці України), для підприємств АПК було створено національ-

ну базу систем економічних НіН, яка нині містить понад 80 науково-практичних видань нормативних матеріалів, постійно доповнюється і поновлюється. Системи галузевих і міжгалузевих норм обґрунтовані за теорією закону споживчої вартості [1], створені за принципом ієрархічної побудови, що передбачає фасетне використання, забезпечують підприємствам ефективність від застосування й уможливають їх порівнянність при оцінці [8].

Останні п'ять років удосконалення галузевих нормативних систем здійснюється в напрямі розроблення нормативів живої та уречевленої праці при різних рівнях ресурсного забезпечення, що дозволяє розрахувати оптимальні нормативні витрати за всією структурою собівартості виробництва продукції [9]. Ефективність застосування НОН на підприємствах АПК зумовлена обсягами їх застосування та рівнем організації виробництва [10, 11]. Тому великі, оснащені новими технологіями (технікою) підприємства, на яких всі ланки виробництва управляються через галузеві та міжгалузеві норми, в середньому отримують економічний ефект від їх впровадження в межах 65 – 100 тис. грн на рік. Середні та дрібні за обсягами виробництва і чисельністю працівників підприємства недоотримують економії наведених витрат на виробництво продукції від впровадження НОН, яка в розрахунку на одне підприємство сягає відповідно 35 – 64 тис. грн у рік. Причому, застосовуючи місцеві, значно занижені та застарілі норми, не адекватні рівню організації праці й технічному оснащенню, значна частина підприємств не лише не досягла ефективності витрачання трудових і матеріальних ресурсів, а й зазнавала збитків.

З переходом аграрного сектора економіки до ринкових відносин актуальність нормативного управління виробництвом продукції привертає увагу нових дослідників. В останні 10 років вченими-аграріями обґрунтовано та сформовано методологію формування нормативної собівартості виробництва продукції та розроблено нормативи живої й уречевленої праці на виробництво продукції АПК [12 – 14]. Це свідчить про поглиблення науково-методичних основ нормування ресурсів та розширення бази нормативних систем, всебічну адаптацію її до сучасних умов виробництва та запиту ринків. Наголошуючи на значенні раціонального використання виробничого потенціалу для підвищення ефективності роботи підприємств усіх форм власності регіонів України, науковці вказують на необхідність забезпечення умов високопродуктивної праці, однією з яких є якісне нормування [15]. За результатами щорічного моніторингу співробітники НДЦ продуктивності АПК аналізують ефективність нормування в регіонах України. Зокрема на 10 підприємствах Запорізької області відстежено динаміку зростання рівня впровадження НОН у підгалузі рослинництва та рівня виконання норм праці й продуктивності [16]. Водночас зазначено зниження кількості застарілих норм, що призвело до зниження витрат праці на 1 ц продукції на підприємствах, які керуються нормами галузевого рівня.

Формуючи автоматизовану базу витрат трудових і матеріальних ресурсів на виробництво продукції галузей АПК, колективи установ продуктивності створили інструментарій для метрологічного вимірювання показників продуктивності, що використовується для проведення моніторингів стану підприємств і галузей, дослідження вартості продукції АПК, аналізу цінової політики на продуктових ринках України тощо [17 – 19].

Мета досліджень полягає в оцінці якості та ефективності галузевих і міжгалузевих НіН витрат трудових і матеріальних ресурсів та виявленні їх переваг порівняно з тимчасовими місцевими нормами в управлінні агропромисловим виробництвом.

Виклад основного матеріалу. За матеріалами первинного обліку підприємств і статистичної звітності про їх діяльність у 2012 р. співробітники НДЦ продуктивності АПК на вибірці підприємств всіх областей та АР Крим провели комплексну оцінку чинних економічних систем НіН у галузях АПК та дослідили ефективність від їх впровадження. Узагальнення вихідних даних дозволило охарактеризувати якість наукового обґрунтування економічних галузевих нормативних систем, упроваджених для управління агропромисловим виробництвом, та встановити переваги від їх застосування порівняно з тимчасовими місцевими та застарілими нормами.

Відповідно до загальноприйнятої методики нами здійснено цільову оцінку якості чинних норм праці та продуктивності на підприємствах АПК за їх основними характеристиками: рівнем охоплення нормуванням праці, рівнем виконання норм – і встановлено ефективність від їх впровадження [20].

У цьому році фахівцями НДЦ продуктивності АПК було обстежено 224 підприємства АПК, з них 172 – сільськогосподарські підприємства (50 – у підгалузі рослинництва, 50 – тваринництва, 28 – ремонтних майстерень, 44 – будівельні бригади) і 52 підприємства галузей харчової та переробної промисловості (табл. 1). Встановлено, що у галузях та підгалузях агропромислового виробництва в регіонах України у 2012 р. чинними були системи норм і нормативів (НіН), які сформовані у 59 науково-практичних видань, виданих необхідним накладом і доведених працівниками НДЦ продуктивності АПК на замовлення підприємств. На перевірених підприємствах виявлено у середньому близько 78 % рекомендованих до застосування науково-практичних видань галузевих нормативних матеріалів.

З розрахунку на одне підприємство їх кількість становила 3 – 15 примірників різних видань залежно від обсягів виробництва. При цьому на більшості підприємств (62 %) виявлено лише від трьох до десяти примірників видань нормативних матеріалів. Тобто, порівняно з минулими роками частка галузевих норм у вибірці обстежених підприємств зменшилася.

Таблиця 1

Забезпеченість підприємств АПК науково-практичними виданнями нормативних матеріалів

Галузь (підгалузь) АПК	Кількість перевірених підприємств, одиниць	Всього науково-практичних видань нормативних матеріалів, рекомендованих до застосування у галузі, найменувань	Загальна кількість науково-практичних видань нормативних матеріалів, наявних на перевірених підприємствах, примірників	Середня кількість науково-практичних видань нормативних матеріалів з розрахунку на одне підприємство, примірників	Кількість науково-практичних видань нормативних матеріалів, у яких була потреба, примірників	Середній ступінь забезпечення підприємств, %
Рослинництво	50	12	528	11	667	79
Тваринництво	50	14	158	3	173	91
Обслуговуючі галузі	28	12	414	15	547	75
Агропромислове будівництво	44	11	461	11	595	77
Харчова й переробна промисловість	52	10	241	5	333	72
Разом	224	59	1802	8	2316	78

Встановлено, що виробництво продукції на обстежених підприємствах здійснювалося згідно з чинними НОН різного рівня ієрархії обсягом понад 35 тисяч (табл. 2). Більша їх частина (80 %) являла собою економічні нормативні системи галузевого та між галузевого рівня (від 58 – у підгалузі тваринництва до 92 % – у харчовій та переробній промисловості).

Загальні відомості про стан нормування праці на підприємствах АПК

Галузь (підгалузь) АПК	Кількість обстежених підприємств, одиниць	Всього чинних норм, тис. шт.	Кількість міжгалузевих і галузевих (науково обґрунтованих) норм, тис. шт.	Частка НОН від загальної кількості чинних норм, %	Кількість переглянутих норм часу, тис. шт.
Рослинництво	50	4,80	3,30	69	2,30
Тваринництво	50	1,11	0,64	58	0,77
Обслуговуючі галузі (ремонтні майстерні)	28	17,98	14,75	82	1,88
Агропромислове будівництво	44	7,24	5,61	77	1,84
Харчова й переробна промисловість	52	4,25	3,90	92	1,50
Разом	224	35,38	28,20	80	8,29

При аналізі складу робітників (12,81 тис. осіб) на обстежених підприємствах з'ясовано, що у середньому праця 60 % (7,69 тис. осіб) робітників оплачується за відрядною формою (табл. 3). У галузевому аспекті велика частка (73 – 90 %) робітників-відрядників охоплена нормуванням праці у підгалузях рослинництва, тваринництва та агропромислового будівництва сільськогосподарських підприємств. В обстежених ремонтних майстернях сільськогосподарських підприємств і підприємствах харчової та переробної промисловості частка робітників-відрядників сягала близько 50 %. При цьому за науково обґрунтованими (галузевими і міжгалузевими) нормами і відрядній формі оплати праці на обстежених підприємствах працювали 6,31 тис. осіб (82 % від загального числа робітників-відрядників). Найвищий рівень застосування НОН спостерігався в харчовій та переробній промисловості (94 %), проте значним (65 – 72 %) він був і в сільському господарстві. При цьому 28 % робітників на обстежених підприємствах працювали за місцевими нормами праці та виробітку.

Рівень охоплення нормуванням робітників галузей АПК за відрядної форми оплати праці

Галузь (підгалузь) АПК	Всього робітників, тис. осіб	Чисельність робітників-відрядників, тис. осіб	Частка робітників-відрядників, %	Чисельність робітників-відрядників, які працюють за НОН, тис. осіб	Частка робітників-відрядників, які працюють за НОН, %
1	2	3	4	5	6
Рослинництво	3,00	2,20	73	1,60	72
Тваринництво	2,03	1,50	74	0,98	65
Обслуговуючі галузі (ремонтні майстерні)	0,26	0,14	54	0,12	85

Продовження табл. 3

1	2	3	4	5	6
Агропромислове будівництво	0,50	0,45	90	0,41	92
Харчова й переробна промисловість	7,02	3,40	48	3,20	94
Разом	12,81	7,69	60	6,31	82

Праця меншої частини (40 %) робітників (5,12 тис. осіб) оплачувалася за погодинною формою (табл. 4). Вищою від середньої була частка погодинників у харчовій та переробній промисловості (52 %). Проте за нормованими завданнями на обстежених підприємствах працювали у середньому лише 30 % робітників-погодинників. Високий рівень застосування (90 %) нормованих завдань спостерігався в агропромисловому будівництві, де частка погодинників була не високою. Дещо вищим від середнього рівня було охоплення робіт нормованими завданнями при погодинній оплаті праці на підприємствах харчової та переробної промисловості (32 %), трохи нижчим – у підгалузях тваринництва і рослинництва (24 – 25 %). Від загальної чисельності робітників, які працювали на обстежених підприємствах, частка погодинників, охоплених нормованими завданнями, сягає всього 14 %. Отже, погодинна організація праці робітників на обстежених підприємствах переважно (70 %) науково не обґрунтована.

Таблиця 4

Рівень охоплення нормуванням робітників підприємств АПК за погодинної форми оплати праці

Галузь (підгалузь) АПК	Всього робітників, тис. осіб	Чисельність робітників-погодинників, тис. осіб	Частка робітників-погодинників, %	Чисельність робітників-погодинників, які працюють за НОН, тис. осіб	Частка робітників-погодинників, які працюють за НОН, %
Рослинництво	3,00	0,80	27	0,200	25
Тваринництво	2,03	0,53	26	0,130	24
Обслуговуючі галузі (ремонтні майстерні)	0,26	0,12	46	0,008	6
Агропромислове будівництво	0,50	0,05	10	0,045	90
Харчова й переробна промисловість	7,02	3,62	52	1,150	32
Разом	12,81	5,12	40	1,533	30

Найважливіша характеристика якості норм праці та продуктивності – рівень їх виконання. Єдність науково-методичного забезпечення у розробленні науково обґрунтованих галузевих норм дає можливість порівняти ступінь їх виконання, оцінити придатність до застосування в управлінні агропромисловим виробництвом та рівень продуктивності підприємств.

За документами первинного обліку підприємств, у 2012 р. робітники відпрацювали за всіма чинними нормами близько 12300 тис. год робочого часу, з них 10500 тис. год за галузевими та міжгалузевими нормами праці (табл. 5). Зазначений фонд робочого часу відпрацювали 6347 робітників, якими проведені роботи на підприємствах галузей згідно з

чинними нормами у певних межах рівня виконання. Методом визначення середньозважених величин встановлено середній рівень виконання галузевих та міжгалузевих норм у тваринництві, агропромисловому будівництві й обслуговуванні сільськогосподарських підприємств, де він був досить високим і мав незначні коливання (92 – 97 %). У харчовій та переробній промисловості рівень виконання чинних галузевих норм був найвищим (103 %). Високий рівень виконання чинних норм робітниками усіх галузей вказав на можливість виконання нормативних витрат, оптимальне напруження галузевих норм, необхідність перегляду та скорої заміни їх новими в галузях харчової та переробної промисловості. Перевищення 100 %-го рівня використання НІН зумовлено впровадженням нових, прогресивніших технологій і потужнішої техніки, досконалішого устаткування та застосування застарілих неадаптованих НІН. Саме тому більша частина (74 %) робітників харчової та переробної промисловості перевиконувала норми на 10 – 20 %. Галузеві норми у рослинництві і тваринництві робітники обстежених підприємств (85 – 89 %) виконували не в повному обсязі (на 10 – 20 %). Такий рівень виконання НОН є нормальним, оскільки свідчить про певне їх напруження. Виконанню норм галузевого рівня мали б повною мірою сприяти достатній рівень організації праці, виробництва і технічного оснащення, висока виконавча дисципліна робітників і задовільні кліматичні умови. Отже, галузеві норми витрат трудових і матеріальних ресурсів у галузях АПК мають високий рівень наукового обґрунтування, достатньо напружені, тобто сприяють ефективному використанню ресурсів на виробництво продукції, і характеризуються високим рівнем виконання.

Таблиця 5

Рівень виконання галузевих науково обґрунтованих норм продуктивності на підприємствах (відрядна форма оплати праці)

Галузь (підгалузь) АПК	Відпрацьовано часу за нормами, тис. год		Розподіл робітників за рівнем виконання, осіб				Середньозважений рівень виконання норм, %
	всіма чинними	галузевими	81 – 90	91 – 100	101 – 110	111 – 120	
Рослинництво	745	667	85	238	52	6	94
Тваринництво	3673	2607	818	806	166	39	92
Обслуговуючі галузі (ремонтні майстерні)	45,88	40	16	84	13	13	97
Агропромислове будівництво	412,05	357	78	320	98	8	94
Харчова й переробна промисловість	7423	6829	0	903	2244	360	103
Разом	12298,93	10500	997	2351	2573	426	101

В цілому запроваджена галузева нормативна база підприємства вимагає поліпшення організації праці та виробництва, сприяє підвищенню його ефективності та соціальному захисту персоналу від непомірних фізичних і психофізіологічних навантажень, тобто збереженню нормальної працездатності робітників протягом періоду їх трудової діяльності.

Ефективність від впровадження наукових досліджень визначається величиною зниження витрат живої та уречевленої праці в результаті підвищення продуктивності (рівень рентабельності, прибуток) виробництва [3, 8]. Розрахунок ефективності від впровадження чинних нормативних економічних систем проводився зіставленням нормативних витрат і фактичних обсягів трудових, матеріальних і фінансових витрат на виробництво одиниці продукції (робіт) до і після впровадження певних нормативних систем. Основними показниками дослідження ефективності від впровадження наукових розробок є річний еко-

номічний ефект (економія наведених витрат), підвищення продуктивності праці, зниження трудомісткості продукції, відносне скорочення чисельності працівників та ін. [20].

Оскільки впровадження галузевих норм (НОН) здійснювалося на окремих ділянках виробництва і навіть на окремих технологічних операціях, при яких не можливо точно визначити суму прямих витрат, то ми розраховували відносну економію витрат (E_{cy}) від зниження собівартості на постійних витратах за рахунок збільшення обсягу виробництва:

$$E_{cy} = E^1_3 \times K_y \times B_2,$$

де E^1_3 – економія заробітної плати основних робітників на одиницю продукції (робіт), грн; K_y – відношення постійних витрат до заробітної плати основних робітників (за кошторисом витрат на виробництво); B_2 – річний обсяг продукції у вартісному виразі.

За результатами роботи у 2012 р. обстежені підприємства при управлінні виробництвом через НОН досягли зниження трудомісткості продукції (робіт) 83,32 тис. людиноднів (табл. 6).

Таблиця 6

Ефективність від впровадження систем галузевих і міжгалузевих норм на підприємствах АПК

Галузь (підгалузь) АПК	Кількість обстежених підприємств, одиниць	Зниження трудомісткості продукції (робіт), тис. люд.-днів	Зменшення чисельності працівників, осіб	Економічний ефект, тис. грн/рік
Рослинництво	50	21,82	97	2340
Тваринництво	50	27,22	121	2917
Обслуговуючі галузі (ремонтні майстерні)	28	12,50	54	1309
Агропромислове будівництво	45	9,90	44	1595
Харчова й переробна промисловість	52	11,90	53	1917
Разом	224	83,32	369	101078
У середньому на одне підприємство		0,37	1,62	45,9

На сільськогосподарських підприємствах (рослинництво і тваринництво) досягнуто відносно вищого зниження витрат праці, але різницю їх величин на них і на підприємствах харчової промисловості можна пояснити, зокрема, своєрідністю підприємств, які ввійшли до вибірки. У середньому одне підприємство АПК знизило трудомісткість продукції (робіт) за рахунок управління виробництвом за допомогою чинних норм на 370 люд.-днів. Якщо обсяги зниження трудомісткості продукції (робіт) співвіднести з балансом робочого часу працівника галузі в рік (225 днів), то отримаємо різницю в загальній чисельності працівників, зайнятих у виробництві, тобто умовне вивільнення працівників, зумовлене впровадженням чинних НІН. Виходячи із середнього рівня заробітної плати робітників у галузях АПК, знаходимо обсяги її економії в грошовому виразі. Сумарний економічний ефект від впровадження п'яти галузевих програм нормативних матеріалів на обстежених підприємствах досяг у 2012 р. 10 млн грн. Порівняно з рівнем економічного ефекту від впровадження чинних норм, який за останні три роки на обстежених підприємствах АПК становив 12 – 18 млн грн, у 2012 р. ефективність від впровадження чинних у галузях АПК систем НІН була дещо нижчою [9 – 11]. У перерахунку на одне обстежене підприємство

середньорічний економічний ефект, досягнутий у минулому році за допомогою нормативного управління, становив 46 тис. грн, що на 10 – 20 тис. грн менше, ніж у минулі роки. Обсяг зниження трудомісткості продукції, виробництво якої управлялося через чинні норми, у 2012 р. був найнижчим за останні три роки, але знаходився в межах середнього рівня ефективності НОН. Пояснити це можна впливом місцевих і застарілих норм, які широко застосовувалися на середніх і малих підприємствах. Дію цього чинника доведено аналізом ефективності чинних тимчасових місцевих і застарілих норм, які замінювалися на підприємствах протягом минулого року галузевими. З 4,58 тис. норм, які не відповідали галузевому рівню, 52 % були заниженими. Економія трудових витрат при завищенні норм на обстежених підприємствах перевищувала збитки при зниженні норм всього на 32 тис. люд.-год (4 тис. люд.-днів), які відповідали річному фонду робочого часу 18 працівників, тобто зазначені норми були малоефективними.

Факт зниження ефективності від впровадження чинних нормативних систем у вибірці підприємств, обстежених за результатами діяльності минулого року, сигналізує насамперед про зниження рівня застосування НІН галузевого та міжгалузевого рівня, що зумовлено деяким скороченням вітчизняного виробництва та непродуктивними витратами трудових і матеріальних ресурсів, виявлених при обстеженні..

Вважаємо, що тенденція зниження рівня застосування НОН спричинена низьким експлуатаційно-технічним станом машин і механізмів, недоліками в організації виробництва, окремих трудових процесів і неможливістю забезпечити відповідний рівень зарплати робітників. До значних недоліків в обліку трудових і матеріальних витрат відносяться: неврахування нормоутворюючих чинників, зазначених у нарядах, маршрутних і облікових листах, невизначеність у документах первинного обліку марки сільськогосподарської техніки, параметрів її роботи (глибина обробітку, способу навантаження, норми висіву насіння, внесення добрив). Встановлено, що близько 40 % підприємств зовсім не ведуть облікових листів, 30 не вказують відпрацьований час, причин простоїв агрегатів; 35 не оцінюють якість роботи, 26 – клас вантажу, 21 % – відстань перевезень тощо.

Постійний технічний прогрес у світі та впровадження нових технологій і техніки вимагають оперативного розроблення і періодичної заміни чинних норм на підприємствах. Проте обстеження підприємств виявило факти відсутності плану перегляду норм (17 %) та формальність такого плану (27 %). На значній частині підприємств норми праці та продуктивності не уточнювалися при істотних змінах умов виробництва і техніки. Більше того, спостерігалось (23 % підприємств) збільшення рівня витрат праці (місцеві норми) без будь-якого економічного обґрунтування. Незважаючи на передбачення чинним законодавством зміни тарифних ставок залежно від покращення економічних показників підприємства, за традицією керівники виробничих підрозділів безпідставно зменшують норму виробітку, щоб зберегти рівень оплати праці робітників. Водночас цим заходом покриваються недоліки організації праці та виробництва. Причиною недотримання календарних планів перегляду чинних норм при зміні умов виробництва є неспрацювання механізму відповідальності адміністрації та фахівців (економісти з нормування праці) за необґрунтовану зміну НІН і порушення умов праці на робочих місцях. Адже успіх виконання виробничих завдань підприємства зумовлений зусиллями всіх працівників під час трудових процесів у нормативному режимі, на кожному робочому місці.

Наразі чисельність фахівців різних категорій з середньою та вищою освітою на одному підприємстві АПК у середньому становить 35 – 52 %. Економічна служба має двох, а в більшості випадків одного спеціаліста, іноді немає жодного. Опитуванням спеціалістів на підприємствах з'ясовано, що в заходах з нормування ресурсів вони не беруть участі. Найбільше це стосується керівників і фахівців середньої ланки (65 %), у тому числі інженерів (53 %) та бригадирів (68 %). Це сталося внаслідок відсутності в освітніх програмах деяких навчальних закладів дисципліни з нормування праці. З іншого боку, в посадових інструкціях керівників, фахівців і обслуговуючого персоналу не передбачено пункту про знання основ нормування трудових і матеріальних витрат і виконання заходів, спря-

мованих на виконання НіН. У контрактах керівників і колективних договорах іноді відсутнє зобов'язання про впровадження норм галузевого рівня, вчасний перегляд і заміну застарілих НіН тимчасовими місцевими або галузевими НОН. Перелік норм праці на виробництво продукції згідно з технологіями на підприємстві має включатися в додаток до колективного договору між адміністрацією та профспілковим комітетом працівників.

Висновки. Чинні у 2012 р. галузеві нормативні системи, впроваджені в агропромисловому виробництві України, мають високий ступінь наукового обґрунтування, задовільну якість та достатній рівень ефективності, а тому є цілком придатними і незамінними для управління продуктивністю підприємств і галузей АПК за умови контролю їх адаптації до рівня виробництва.

Список літератури

1. *Вітвіцький В. В.* Управління галузевими системами економічних норм і нормативів в АПК. – К.: Центр "Агропромпраця", 2001. – 568 с.
2. *Абрамов В. М., Канюк М. В.* Нормування праці. – К.: ВПОЛ, 1995. – 207 с.
3. *Андрійчук В. Г.* Економіка аграрних підприємств: Підручник. – 2-ге видання. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.
4. *Прокопенко І. І.* Управление производительностью /Пер. с англ. – К.: техника, 1990. – 319 с.
5. Рекомендації щодо нормування праці в галузях народного господарства. – К.: Мінпраці України, 1995. – 11 с.
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2003 р. №356 "Про затвердження Програми створення та постійного оновлення національної нормативної бази з праці та професійної кваліфікації".
7. Зміни до Галузевої угоди між Міністерством аграрної політики та продовольства України, галузевими об'єднаннями підприємств та профспілкою працівників агропромислового комплексу України на 2011 – 2013 рр.
8. *Вітвіцький В. В.* Комплексна оцінка систем економічних норм і нормативів. – К.: Центр "Агропромпраця", 1999. – 234 с.
9. *Шкурін Г. Т., Шанірко В. В., Кухаренко Н. Д.* Науково-методичне забезпечення нормування ресурсів у галузях АПК // Продуктивність агропромислового виробництва – К.: НДІ "Украгропромпродуктивність", 2010. – № 16. – С. 3 – 12.
10. *Вітвіцький В. В., Шанірко В. В.* Стан нормативних систем на підприємствах АПК // Продуктивність агропромислового виробництва – К.: НДІ "Украгропромпродуктивність", 2009. – № 14. – С. 53 – 64.
11. *Демчак І. М., Шанірко В. В.* Стан нормування трудових і матеріальних ресурсів на виробництво продукції галузей АПК // Продуктивність агропромислового виробництва – К.: НДІ "Украгропромпродуктивність", 2011. – № 20. – С. 3 – 12.
12. Нормативи витрат живої та уречевленої праці на виробництво зернових культур /В. В. Вітвіцький, П. М. Музика, М. Ф. Кисляченко, І. В. Лобастов. – К.: НДІ "Украгропромпродуктивність", 2010 – 352 с.
13. *Лузан Ю. Я.* Особливості нормативного обліку витрат на виробництво продукції рослинництва // Продуктивність агропромислового виробництва – К.: НДІ "Украгропромпродуктивність", 2009. – № 15. – С. 3 – 12.
14. *Нечипорук А. А.* Особливості та проблеми нормування праці у рослинництві Поліського регіону // Продуктивність агропромислового виробництва – К.: НДІ "Украгропромпродуктивність", 2010. – № 16. – С. 70 – 80.
15. *Сущенко О. В.* Актуальність нормативних систем аграрного сектора в ринковому економічному просторі // Продуктивність агропромислового виробництва – К.: НДІ "Украгропромпродуктивність", 2012. – № 21. – С. 109 – 112.
16. *Мяга Л. І., Грабович В. В.* Комплексна оцінка нормування праці в рослинництві // Продуктивність агропромислового виробництва – К.: НДІ "Украгропромпродуктивність", 2009. – № 14. – С. 105 – 114.
17. *Лобастов І. В.* Оптимізація витрат ресурсів для формування нормативної собівартості у рослинництві // Продуктивність агропромислового виробництва – К.: НДІ "Украгропромпродуктивність", 2010. – № 16. – С. 61 – 69.
18. *Белік О. І.* Нормування праці в олійно-жировій промисловості – основа підвищення її продуктивності // Продуктивність агропромислового виробництва – К.: НДІ "Украгропромпродуктивність", 2010. – № 16. – С. 124 – 129.
19. *Грабович В. В.* Раціональне використання часу зміни як засіб підвищення продуктивності праці в сільському господарстві // Продуктивність агропромислового виробництва – К.: НДІ "Украгропромпродуктивність", 2009. – № 14. – С. 86 – 92.
20. *Вітвіцький В. В., Шкурін Г. Т., Глонь П. Н.* Методика визначення економічної ефективності наукових досліджень з продуктивності виробництва в АПК. – К.: НДІ "Украгропромпродуктивність", 2003. – 69 с.

Качество и эффективность действующих экономических нормативных систем в отраслях АПК

Н. Ф. Бойко,
кандидат технических наук

В. В. Шапирко,
кандидат сельскохозяйственных наук

З. И. Марченко

Украинский научно-исследовательский институт продуктивности агропромышленного комплекса

Изложено результаты исследований качества и эффективности действующих отраслевых нормативных систем на предприятиях АПК за 2012 год.

The quality and effectiveness of the current economic normative systems in agroindustrial complex

N. Boyko,
candidate of technical sciences

V. Shapirko,
candidate of agricultural sciences

Z. Marchenko

Ukrainian research institute productivity of agroindustrial complex

Results of research of the quality and efficiency of current branch normative systems at the enterprises of agroindustrial complex for 2012.